

Her efterfølger
En liden Tractat / om
BJER / hvorledis de skul
le skjødis.
Irem Om
Suugdom oc Skrøbelighed
som RYD og FAD vnderis
den angribis med : Hvorledis de ved
Naturlige Middel kunders
medicis oc lægis.

Tryckt i Kiøbenhavn / aff Enge
Nielsen. 1 6 3 4.

Forord

En liden Tractat om BJER er en del af en kalender udgivet af Magister Niels Michelsen Aalborg i 1634. Der er ikke i denne udgave medtaget afsnittene om køer og får, som det ellers er angivet på det originale titelblad og i forfatterens »Til Læseren«.

Lidt om sproget

Sproget har ændret sig en del siden 1634, men med lidt fantasi og viden om den tids skrivemåde går det at læse tractaten:

- w og v kan stå for u, og u for v, og det gælder for store såvel som for små bogstaver.
- iu for y, men også for ju som fx siuntes = syntes, skiule = skjule, men skiude = skyde.
- e for æ som i Vectere = Vægtere dvs vagtbier
- i for j og omvendt, samt i undertiden for e som i aleniste = aleneste og deris = deres. I findes ikke i frakturalfabetet, så J gælder både for I og J også her i denne tekst.
- c for k og som g i lec = læg og i oc = og.
- = var den tids bindestreg, som dog stod lidt på skrå.

I den originale typografi er der sammenskrivning af bogstaver, såkaldte ligaturer. Her omtales to: Det ene optræder i denne tekst som sz, men kan mere nutidigt læses som ss eller s. Det andet er tz som så kan læses som ts og som ds, men begge er angivet som de oprindeligt

betød, for at indikere deres tilstedeværelse i den oprindelig tekst.

Visse tilsyneladende kendte ord har en mere oprindelig betydning som fx forleden som her står for siden (i tid), ligesom ordstillingen har ændret sig noget. Se i øvrigt fodnoterne.

Stavningen er langt fra konsekvent som fx Siugdømmer på en linje og Sygdømmer på den efterfølgende, men der mange andre tilfælde og det i en sådan grad, at læseren let kunne mistænke afskriveren for sjuusk i afskrivningen.

Hvert kapitel begynder som i originaludgaven med et initialbogstav og disse efterfølges af et stort bogstav som fx GVnstig i indledningen i forfatterens »Til Læseren«.

Om svirrefluer og bier

Læs om disse bagest i dokumentet.

Bemærkninger om udgivelsen

Tractaten, der udgives med særlig henblik på at være til fri brug på internettet, er nævnt på side 71 i »En nyttig Bog Om Bjer« udgivet i 1649 af Hans Herwigk, og opsøgt ved hjælp af bibliotekstjenesten.

Hans Herwigks bog har hidtil været betragtet som den ældste bog om bier og biavl på dansk.

Det er dermed muligt, at dette dokument er den ældste litteratur på dansk om bier og biavl.

Afsnittet i magister Niels Michelsens kalender om »En liden Tractat om BJER« er modtaget i fotokopi fra Statsbiblioteket i Aarhus, som hermed takkes for en meget positiv medleven i opsøgningen af materialet. Materiale af den art er ellers kun tilgængelig på bibliotekernes læsesale.

Tractatens originale sidestørrelse er ca 9,5 cm x 14,5 cm dvs tæt på nutidens A6 format.

En tak til kultursociolog Bjørn Andersen for mangan en god diskussion over internettet, og ikke mindst, fordi han fandt biografien over udgiveren og ud fra den påviste, at udgiveren af kalenderen også er forfatter til tractaten.

Yderligere takkes Bjørn Andersen, fordi han på baggrund af denne udgave påtog sig det store arbejde at omarbejde tractaten til en udgave i et mere nutidigt og læsevenligt dansk. Denne og en udførlig biografi om magisteren kan ses og hentes på <http://bjoerna.dk>

Der kan læses lidt om magisteren bagest i dokumentet.

Copyright:

Copyright betyder her, at enhver har ret til helt eller delvist at kopiere denne udgave af "*En liden Tratat om BJER*" omskrevet fra de gotiske frakturbogstaver til vor tids latinske bogstaver og med tilhørende kommentarer og fodnoter, idet der forudsættes en henvisning til nærværende udgave som kildemateriale.

Materialet må ikke anvendes kommercielt.

Hvidovre, i juni 2006
Gunnar Thygesen

Om Bier / Kiør oc Faar.

Til Læseren

Gvnstig Godhiertig Læser:
 Jeg hafver for 42 Aar forleden¹ / der² jeg boede paa
 Landsbyen oc skulle nest GVD³ / end oc aff Aggerverck⁴ /
 søge min Næring / sammenskrefven aff Latinske *Authoribus*⁵ en liden
 Tractat om Biernis skiødelse⁶ oc varetegt: Oc efter som jeg nu
 wforvarendis blandt andre mine gamle Bøger / ofverkommer⁷ samme
 liden Biebog: siuntis mig icke wraadeligt den / (med noget
 tilhængende om Kiør oc Faar) at lade *publicere* oc udgaae: end oc
 andre som med Bier / Qveg oc Fæ omgaae / til Nytte oc Gafn⁸.
 Bedendis⁹ det i den beste Meening maatte optagis.

Summaria offver hvis Capitler i denne Bog om Bier forhandles.

1. Om Bie=Haffver / huad der wdi Biene
 skader / oc huad dennom forlyster.
2. Om Bie=træ eller Biestocke.
3. Om Bienis Wnderholdning oc Føde.
4. Om Biesverme.
5. Om Bienis Feide oc Oprør.
6. Hvorledes Bienis Fluct oc Wdspatzering¹⁰ forbindes skulle.
7. Om Bienis Forsictighed¹¹ oc Snilde *Prudentia* kaldet.
8. Om Bienis Sparsomhed *Temperantia* Retferdighed *Justitia*, oc
 Styrcke *Fortitudine* kaldet.
9. Hvorledes Honnigen skal fraa Biene tages.
10. Om Bienis Forkrenckelse¹².
11. Om Bienis Siugdommer.
12. Raad oc Middel mod deris Sygdommer oc Forkrenckelse

---

1 siden

2 da

3 han var præst og drev landbrug fra præstegården

4 agerbrug

5 forfattere

6 pasning, røgt

7 kommer over dvs finder den 42 år gamle *Tractat* mellem sine gamle bøger

8 gavn

9 Idet jeg beder om at .....

10 udvandring

11 forudseenhed

12 fordærvelse, skade

Det første Capitel
Om Biernis Sted oc Sede:
 Alvearium eller Apiarium
 kaldet.

PAa hvilcket Sted som nogen vill hafue sine Bier staaendes eller liggendes / skal flittig indseende vere / at der ei er noget som Bierne skade kunde: men at Stedet er saa beqvemmeligt oc skickeligt for Bierne / saa de kunde hafve Lyst der at blifue. Vil jeg fordi¹³ wdi¹⁴ dette Capittel korteligen foregiffue / huad Bierne kand hafve skade wdaff: paa det / om noget saadant hosz eller i Biehafverne findes / det daa¹⁵ kunde aldellis wdryddis: Dernest / hvad at Bierne forlyster.

Hvad som skader Bierne.

1. Wind oc Weir. For denne Aarsag raader *Palladius*¹⁶ wdi sin første Bog / at Biehafverne skulle vere i det inderste stedt aff den store Hafve / wnder oben Himmel / mod Solen / dog saa at Winden ey slar for hart paa. Det er icke wraadeligt / at mand enten setter et smuck høit Gerde mellom Bistockene oc Winden: Eller oc planter smucke Kirsber Tre eller Blomme Tre tet op til hin anden for Bierne / som kand tage op for Wind oc Weir.

2. Qveg oc Fæ / saa som Faar / Gedder / Svin / Øxen¹⁷ oc andet saadant er oc Bierne skadelige. Aarsagen / fordi Bierne icke lettelig kand wdaff deris Wld eller Haar sig wdvickle / huor wdaff de hasteligen fortørnis / oc gjør baade sig sielffve oc Qveget skade.

3. Ond Stanck oc Luct / kunde de icke lide / saa som Heste=Sved / Gaaseskarn: Jeg hafuer kiendt den Bonde som haffde meere end Hundrede Bistocke. Hvizz Bier der stunge en Hest ihiel for Vognen: men den anden Hest brød sig løsz / rende ad Marcken / velte sig saa lenge at hand bleff dem qvit / oc bleff ved lifvet.

4. Slinger / Hugorme / oc det slags Øgler som er formalet paa Ryggen med nogle smaa trinde Cirkeler / oc smaa skinnendes Pricker inden wdi lige som Stierner / hvor wdaff de oc kaldes *Stelliones*. Disze ere oc Biernis Fiender.

5. Item¹⁸ / et slags Fugle som er grøne / *Meropes*¹⁹ eller *Apiastræ* paa Latine kaldet: ere ocsaa Bierne skadelige Fiender: Fordi saa at de fortere²⁰ Bierne. Saa kand oc Bie ey heller vel fordrage Svaler / Hundefluer / Skrubbetaadser eller Kierfrøe.

Dette er nu det som Bierne kand haffve skade wdaff: Huor effter en huer kand holde sig som hafuer Bie / at Rense sin Bie=Haffve fra saadant.

13 betyder også: derfor

14 i

15 da, aa kan stå for både a og å

16 Rutilius Taurus Aemilianus Palladius, 4. årh. Romer kendt for en bog om landbrug »Opus agriculturae«, der giver detaljerede instruktioner måned for måned.

17 okser

18 fremdeles, endvidere

19 biæder, sjældent i Danmark

20 fortærer, æder

Hvad som mand kand forlyste Bierne medt.

Naar mand hafuer det wdi sin Biihafve / som biene kand hafve Lyst wdaff / oc vere forsørget medt: Daa beholder een sine Bier medt disz støre Gafn oc Fordeel

Tvende Stycker er fordi²¹ fornøden at vere i Haffven. Wand oc Føde til Biene.

Vandet skal vere reent / oc det sødste oc beste mantd kandt bekomme / wdaff skøne leffvendes Brynde / eller Springe=Kilder op=dragen. Oc dette skal vere noget ner hosz Biene. Item skulle oc giøris et langt bredt Kar 2 eller 3 Finger bredt dybt / oc der wdi samme Vandt at lades / oc kaste saa smaa Steene i Vandet som kandt staa noget offven til Vandet / saa at biene kandt staa der paa oc dricke / oc disligeste her paa tørre sig imod Solen. Dette hielper meget til Honnigen. Thi hvor at Vandt ey er ner / der blifver icke gierne ret synderlig Honnig.

Føde til Bierne / som de drage wdaff / er vel Palmetre oc Olivetre. Men saadanne voxer ey her hosz osz. Men disze Slags Wrter skulle mandt gierne haffve wdi sin Biehafve: som er Lawendel / Timian / Tam eller Wildt / Endivie / Mercke / Hiertensfryd / Greskar / Lilier / Wedbende / Walmue / Roser / Blindeneller / Senop / Boghvede oc andre saadanne Wrter som mand kand formerke²² Bierne mest at henge effter. Et Slags Wrter henge de besynderligen²³ efter som jeg haffuer seet / paa *Latine Cardiaca* kaldet. Deris Danske Nafn hafver jeg icke endnu hørdt / vøxer gierne paa gamle Jordt / er noget ner wdi Skickelsen som hin store Edderfelder / dog Bladene er noget meere kliffet: oc hafuer Blomster noget hvidactig / luctendes saa sterck som *Marrubium*²⁴. Disze henge Bierne meget efter / saa vel som oc efter Katteost wrt. Derfor skulle mand gierne hafue saadanne Wrter ner hosz / eller i Biehafven.

Stedet som Biestockene eller Kuberne skulle ligge / vil *Constantinus*²⁵ at det skulle vere i Øster: saa at de vende i Øster: men hosz osz i disze Nordiske Lande / er det bedre at de ligge saa / at de Dagen igiennem / vende imod Solen.

Det Andet Capittel. Om Biestockene eller Bi= Kubene.

EFter som jeg nu korteligen beskreffven hafuer om Biehafverne / oc huad der wdi kand vere Bierne skadeligt: huad dennom er oc gafnligt: Vil jeg oc nu foregifve om Bienis deris Huse eller Stocke.

De Gamle Romere plejede at binde deris Bies Husz medt Widier oc Bark aff Treer / Item met et slags Wrter *Ferûlæ* kaldet /

21 derfor

22 opdager, mærker

23 særlig

24 kransburre

25 det vides ikke, hvem forfatteren henviser til

noget ligt Fennickel / oc voxer icke her i Riget: her til toge de Leer oc Komyg eller Kalfvemyg²⁶ med Leeret sammenblandet / paa det de skulle vere tette.

Mand bruger oc vel Kuber / bunden medt Vidier aff Langhalm / som ere spidse op adt / oc brede forneden oc runde / men ingen bond wnder / andet endt en bred feel²⁷ som den med Bierne hafuer staaen paa: oc her wdi haffve Bierne vel hafft sin Fremgang.

Men andre almindeligen bruge Stocke huled / lange oc trinde. Men hvor om altingest er / daa skal wdi alle Biernis Huse vel actes djsze 4 stycker.

1. At Hulet paa Stockene eller Kuberne ey skal vere for stort / men saare snevrt, paa det der ey skal komme nogen Kuldt ind oc skade Bierne. *Culumella*²⁸ en gammel Scribent vil / at Hulet skulle ey vere støre end som en Bie efter anden kunde gaa til lige wd adt. Thi saa kand huercken Slinger / Musz / Torbist / eller anden skadelige Dyr komme ind at gjøre dennom skade. Om der er tre eller fire saadanne smaa Huler / kunde intet skade.

2. Hvizz Huler eller Reffver der er paa Biistockene / forwden de som bør at vere / skal flitteligen igen klines medt Leer som er til beredt med Koomøg / Kalfvemøg eller Oxemøg.

3. Det tridie som skal actes wdi Stockene / er den orden som de bør at ligge wdi. De fordom Romere gjorde Bencke af steen / oc saa slette²⁹ paa Siderne at intet Lefvendes kunde gaa der op adt: oc huer 3 Føder wdi i høyligheden³⁰: huor paa de lagde Biestockene / dog icke for ner hinanden. Saa gjorde de altid longe Bencke / een for en anden / men Biestockene kunde tilrecke. Men lige det samme kandt vij wdrette medt 2 lange Treer oc Peele at slaae i Jorden.

4. Skal oc actes / at huis noget som Bierne imod er / enten det groer wnder eller hosz Stockene / daa skal det opryckes: som er Sebenbaum / Wlfvemelck *Esula* kaldet / *Helleborus* eller Nysewrt / Malwrt / oc andre saadanne bieske Wrter. Item / kand oc ey heller Biene vel fordrage den Luct som kommer fraa Kier oc Dyndeputzer.

Det Tredie Capittel. Om Bienis Wnderholdning oc Føde.

ARistoteles³¹ wdi sin Bog / som handt om adskillige slags Dyrs Historier sammen skrefven hafver (paa hvilcken Bog at Alexander Magnus kaaste 480000 Frantzke Kroner / som Atheneus formelder³²) wdi den 5 bogs 22 Cap. Siger at Biene de sancke oc sammensette deris Kager wdaff Blomsterne: men Voxet forarbeide de aff den quade³³ oc Saft som de sanke aff Treene: wdi samme Kager oc Hulerne der wdi / sette de / effter deris wis oc maade / deris Wnger oc Foster / som ere først skickede som temmelig stacket oc tycke Madicker aller Orme

26 ko- og kalvemøg

27 fjæl, bræt

28 Columella, Lucius Junius Moderatus. 1. årh. e.v.t. Romersk forfatter af gode bøger om landbrug.

29 plane, glatte

30 3 fod i højden dvs ca en meter høj

31 græsk filosof. 384-322 fvt.

32 siger, fortæller

33 harpiks, klæbrig væske fra knopper og lignende

med sorte Hoffvider / som vende wd adt paa Kagerne. Honningen sanke de / paa det / de der wdaff kunde hafve deris Spise oc Wnder=holning: oc det sankes aff Bierne saa vel om Høsten som om Sommeren wdaff Duggen om Morgenens betimelig: Dog det Honnig som sankes naar der Høstis / er det beste.

Det Fierde Capittel. Om Biesverme.

TIden naar beqvemmeligt er for Biene at sverme er / naar de fornemme nogen Dag at vere smuck oc mild. Thi Biene kand end oc fornemme paa sig selff tilforn / førend Storm / Vind eller regn komme skal. Oc derfor giffue de sig vd naar det er smuck tempereret Luft.

Tegen paa huilcke mand kand kiende naar Bie ville Svarme beskriffues aff Varrone tvende.³⁴

Et er dette / naar der nogle dage oc besønderligen nogle Aftener tilforn henge vdi klunger uden for hulene / saa som Vjndruer eller Klaffser / den ene ved den anden. Et andet / naar de nu vil giffue sig an / giffue de besynderlig stor lyd fra sig / lige som Soldater naar de ville vd i Krig. Plinius³⁵ lib. 11. Cap. 10. skrifuer: Naar Biene vil flytte / hør is nogle dage tilforn inde i Stocken en seer oc besynderlig liud / oc i to eller tre dage fliffue³⁶ der gierne nogle faa vden for hullet paa Stocken. Naar de nu ere sancket / saa fliffue de bort. Huer med sin Vise eller Konning / Oc om saa skeer at den mindste hob søger hen til den største / da bliffue de gierne sammen / Men dersom Kongen eller Visen vil følge med / da stinge de hannem ihiel.

Men Sverme Biene / da kand mand beholde dennem ved de Vrter som giffue sød oc lystig³⁷ smag oc luct / blandt hvilcke besønderligen aff de gamle loffuis hiertens fryd / om Stocken huor vdi mand vil indsamle Svarmen / her med gnies: Item beholdes de end ocsaa ved den Klang som it Messings becken gifuer fra sig naar mand slar der paa enddog det er wvist om Biene ved samme klang sanckes vdi hob / enten aff den Lyst de haffue aff samme klang / eller oc aff den fryct oc redsel som de der udaff faae.

(Tom med forsæt)

34 Varro, Marcus Terentius (116 – 27 fvt.) Romersk forfatter, rigsbibliotekar, skrev 620 bøger herunder en fuldstændig bevaret lærebog i landbrug, hvori biavl er nævnt.

35 Gajus Plinius Secundus. (født år 24) Romersk officer og forfatter af bl.a. naturvidenskabelige værker.

36 flyve

37 dvs giver en lyst til

Det 5. Capittel.
Om Bienis indbyrdis Feide oc
Krig.

Vndertiden hender det sig / at Biene Feide oc Krie mod hin anden Vdi saadan Kamp skal actes disze 3 stycker.

1. Aarsag til Kringen
2. Tegn huorvdaff mand kand formercke om de ville kiffuis³⁸
3. Hvorledis de kunde stillis til freds.

Til det Første. Aarsagen huorfor at Biene vndertiden Feide mod hin anden / er Visens eller Kongernis wsamdrectighed. Her kand mand see at denne Homeri³⁹ Sentens er visz oc sandrue:

Mange Herrer i et Rige

Er ey gaat: men een tillige.

Aristoteles skriffver / at der fødes vel Sex eller 7 Konninger vdi een Biistock. Dog er endnu mange andre oc atskillige⁴⁰ aarsager Hvorfor at Biene offte foraarsagis til Krig / saa vel vdi een Stock indbyrdis mellem hin anden / saa som fremmede. De lange oc wduelige⁴¹ leggis vndertiden for Had aff de stackede oc duelige⁴²: Huorfor de stackede staae effter at vdjage de lange slet fra sig: oc / om de stackede vdi saadan Jact beholde Seyrvinding / Dømmis denne Svarm at være den beste / men huis de lange allene bliffue igien / saa leffue de aarckesløs oc giøre inthet got: Ja de end ocsaa forgaae aff dem selff. Gode Bier *Studer* paa det flittigste / at inden⁴³ Stocken ingen aff dennem dræbes eller omkommes; oc om nogen end inde omkommer saa dragis den dødis Corpus eller Cadaver vden for. Dee iblant Biene som kaldes Tiffve⁴⁴ / giøre skade baade paa sine egne oc paa fremmede Kager: Oc om de end kunde skiule sig / da gaa de vel straffen forbi: Men hvis de fanges / da vndgaa de icke med Liffuet: Dog kand de huercken lettelligen skiule sig eller vndkomme. Thi der ere vdi huer Vey oc bigang inde i Stocken / de som ere skickede til Custodes oc Vectere / at huis Tyffven hand kand end stiele sig gennem disze Vectere / daa æder hand sig saa mæt at hand kand icke vndflyffve / men hveger⁴⁵ her oc der omkring Stocken / oc saa kunde de neppelig vndkomme. Biene dræbe vndertiden med deris Brods skarphed store Diur oc Bester / Nu er en Hest ihielstungen aff Bier / nu atter igien et andet Diur: dog Kongerne eller Høfdingerne aldrig stinger eller lade sig fortørnes. Item / er end oc aarsag til Krig mellom Biene / naar dennom føde fattes. Thi da giffue de sig vd paa dem som ere nest ved haanden / oc med mact vil dennom deris berøfue: oc dog ingen aff begge Parterne giøre Vecterne som holde paa deris side / nogen skade. Vndertiden Krie de for denne aarsag / at hver Konning vdkalder sine Vndersaatte: Vndertiden at de ey kand forliges oc forenis om huis Blomster inddrages:

Til det Andet. Denne skick holde oc Biene (siger Aristoteles) At de alle tie stille om Morgenen / indtil saa lenge at een aff dem

38 kives

39 Homér. Græsk blind digter. Mytisk eller virkelig? Det vides ikke.

40 forskellige

41 dvs dronerne

42 dvs arbejderbierne. Stackede = korte.

43 inde i

44 tyve

45 vakler, være urolig, går frem og tilbage

opvecker de andre oc hitzer de andre met tu eller tre raab: oc saa fliffve de alle vd / en huer til sin gierning: oc naar de da komme igien storme de ideligen vden for / indtil saa lenge at een lader sig see her oc der om de andre at gaee til Seng: oc der med tie de alle stille.

Til der tredie. Daa er tvende maader ved hvilcke de stilles oc lade det Krigs Mod falde. Det ene: Om mand kaster flux⁴⁶ stoff iblandt dennem naar de kifves / ved dette Middel stillis de ey alleene tilfreds / men end ocsaa beholdes saa de ey flifve bort. Columella skrifver at naar enten een eller fleere Sverme er wens oc kifactig med hin anden / da speeges Modet paa dennem / enten at mand kaster støf iblandt dennem / eller Miød / Honningvand / eller anden saadan sødactige vedske. Thi vdaf saadanne sød Tingest som med deris Natur stemmer ofver it / Sactes de letteligen. Den Anden maade ved huilcken de stilles naar de ere vrede / er / at mand grier sine Hender medt hiertensfrydvosz⁴⁷ / oc saa sacteligen indsticker Haanden iblant Biene naar de ere kommen thil sede / oc udsøger Kongen eller Wisen / oc dræber den som slemmest er oc størst aarsag til den oprør. Thi act / at naar de blifue Oprørsk / da er der gierne tvende Konger / oc den eene part holder sig til den eene / oc den anden til den anden Konning. Naar de daa ere trætte saa flytte de sig gierne i toe eller flere haabe. Vilt du da hafve dennem sammen i een haab / saa smør eller gnie haanden / Som sagdt er (thi da gjør de dig ingen skade) oc lec død den slemmeste Konning eller Vijsz / som hafuer et bredt Lif oc seer ilde vd: Men den som skinner med smaa gule Spetter er den beste.

Dette maa nu saa korteligen være sagt om Bienis indbyrdis Kamp oc Oprør: Efterfølger.

Det 6 Capittel.

Hvorledis Bienis Fluct oc Vd= spatzering skulle forbiudes dennem.

Plinius skrifver vdi sin xj.⁴⁸ Bogs 20 Cap. At naar Biene hafue fulddrefven deris Gierning / oc wdlagt deris Wnger / pleje de at holde en gemein⁴⁹ Øvelse oc *Exercitium* / Spatzer hen wd fraa Stockene / gifve sig flux op i Veiret / snurre omkring lige som wdi en Kretz eller Cirkel: oc saa komme wndertiden igen tilbage til deris Madt.

Saadan en Fluct oc Wdspatzering kand holdes tilbage ved 3 Raad oc *Remedia*.

1 At mand stecker fløjet paa hannom som er her mest Aarsag til / det er / at mand rycker Vingene aff Wisen / (huilcke dog aldrig siden voxer wd igien.) 2 At mand tager et førsteføds Kalffvemyg / oc smider⁵⁰ omkring Hulet paa Stocken som de hafve deris wd oc Indgang.

3 At mand holder omkring Stockene / skøne velluctendes Wrter oc Treer / om huilcke tilforn i det 1. Capittel rørdt er. Dog vil jeg her effter skriffue et almindeligt Register offver saadanne Wrter som Biene forlystes wdaff / oc kand lenge holdes ved mact at de icke flye bort.

⁴⁶ rask

⁴⁷ saft af hjertensfryd også kaldet citronmelisse, vosz = saft el. afkog af planter.

⁴⁸ romertallet for ellefte

⁴⁹ almindelig, sædvanlig

⁵⁰ smører

**Nogle Wrters Nafne / hvilcke som
gjerne skulle plantes i Bie=Haff=
ver.**

Timian / Salvie / Isop.	
Endivia.	
Hiertensfryd.	Træ som skulle set=
Greskar	tes i Biehafver.
Lilier	Rosentre.
Wedbende	Lind
Walmuer.	Aln. ⁵¹
Blindeneller.	Gran.
<i>Cardiaca.</i>	Peretre.
Biørneklo ⁵²	Torn / besyn=
Pors.	derlig Engel=
Jernwrt.	Torn ⁵³ oc Vjn=
Senop.	ber=Torn
Boghvede	

**Det 7. Capittel.
Om Bienis Forsigtighed oc
Snildhed / *Prudentia***

Fire Synderlige Dygder kandt Bierne loffves aff:

Som er 1 Forsigtighed⁵⁴ oc Snildhed.

2 Sparsomhed.

3 Retferdighed.

4 Styrcke.

Bienis Forsigtighed oc Snilde wdi deris Gemein Politie⁵⁵ oc Huszholding kand vel actes. Thi dette er jo Forsigtighed wdi Politie oc Verdslig Regiment / at mandt kand holde wdi alle stycker en almindelig oc tilfelles Fred oc Samdrectighed. Det seer mand oc hosz Bierne: Deris Børn oc Wnger hafve de alle tilfellies: deris Huse hafver de tilfelljes: deris Love haffve de tilfellies: Deris Federnelandt oc Sted hafve de oc tilfelljes med hver andre: Saa at de forsicteligen føre oc forstaae alting til nytte oc gemein Gafn.

Wdi deris *Oeconomia* oc Huszholding sees Snildhed oc Forsigtighed: baade naar de arbeide oc ere rolige. Thi naar de ere stille / daa holde de sig alle stille. Wden de som ere forskickede til *Custodes* oc Vectere. Naar de arbeide / daa hafue de forsicteligen tilskicket hver sit Embede. Thi blandt de Eldste / daa er en Part inde i Stocken / hvor at somme sette Kagerne bode⁵⁶ til de almindelige Bie oc til Kongen: Andre wdaff de Gamble som ere inde i Stockene / legge Wnger wd. Oc er det wnderligt med Bienes Fødsel / at de ere først smaa Madicker eller Orme som ingen Vinge hafue (wden Wisen: hand fødes med

51 el

52 de mindre hjemlige, ikke den indførte kæmpebjørneklo

53 æblerose (*rosa rubiginosa*)

54 forudseenhed, forsynlighed

55 indretning, ordning, forfatning

56 både

Vinge). Dernest bliffve de smucke hvide med sorte Hofvider: oc for det sidste / brydes Hinden (som Skalen aff Egget for en Fulewng) oc saa wdkomme en heel Svarm. Oc saadan deris Fødsel oc Wndfangelse fraa første oc til enden / at de da bliffve fuldkommen Bie / varer wdi 40 Dage. Dette er seet wdi en Raadsherres Biehafve til Rom / hvor at hand lod giøre oc berede et Bikar aff klart Lyctehorn / for disz ener at hand beskedentlig⁵⁷ saadant see oc fortelle kunde / som *Plinius* wdi sin 11 Bog formelder.

Andre wdaff de gamble Bie som ere inde i Stockene / forarbeide Honnigen / oc sette den wdi sin visze sted oc sede. Saa ordentlig vide de at skicke sig.

Item: Wdaff de eldste / er oc nogen sat til Vectere oc Portener / blandt hvilcke somme skal vare for Regn oc Storm: somme tage mod de Wnges byrde / oc dennom leske oc formindske arbeidet: Andre driffve bort Brimse / Visper oc andre skadelige Fluor.

Men de wnges ere almindeligen wde i Marcken at hente hiem Blomster / Dug oc andet huad i behoff gøres. Thi efterdi de ere wnges oc raske / saa kunde de oc med store lyst wdrette det største Arbeid. Oc hvo er fordi⁵⁸ nu / som ei maa forwondre sig paa det lidet Creatures store Forsigtighed oc Snildhed?

Det 8 Capittel.

Om Bienis Sparsomhed *Temperantia*: Huor oc om deris Fødsel. Retferdighed *Justicia* : Oc Styrcke *Fortitudine*.

BJerne besynderligen⁵⁹ for andre Creature ere sparsomme oc kyske. Thi de føde forwden⁶⁰ al Naturs tilhobeføjelse oc beblandelse⁶¹: Hvor er vel at betencke den wnderlig⁶² Maade som de fødes ved. *Aristoteles* skrifver / at de tage Seeden aff Blomsterne i Marcken: oc naar de hafve hinde hensadt wdi sit sted / saa ligge de der ofver / lige som en Ful paa sine Eg: oc naar det er daa wdlagdt / kommer her frem en liden Madick eller Orm / som ligger kringbøjet i Honnigkagen: Huilcken siden i fremtiden / ved sin egen krafft / reigser sig oc bryder wd / eder wdaff Kagen / oc siunis lige som hun skulle holdes af Kagen. Dog Kongen eller Wisen / naar hand fødis / blifver ei der først en Orm wdaff/ saa som de andre / men hand strax fødes en fuldkommen Bie med Vinger oc alt. Vil oc nogen tage Hofvederne aff de smaa Orme som saa fødes / før de faa Vinger / daa forteres de aff Biene / lige som det var nogen anden deris Føde oc Wnderholdning.

Item / er oc Bienis alder wdi det allerlengste / hen ved 9 eller 10 Aar / der som varme Lande er. Men hosz osz er det icke gaffnligt / at holde Biene saa lenge: ei kand de heller letteligen leffue saa lenge hosz osz /

57 forståeligt, klart, tydeligt

58 derfor (som følge af det forannævnte om biernes egenskaber)

59 usædvanligt

60 blottet for, fri for. Derfor vokslæs for altrene i kirken, fordi bierne blev regnet for rene og jomfruelige.

61 forening og parring

62 forunderlig, underfulde

som de der her wdi ere forfaren⁶³ / meene.

Merck dette om Bienis Fødsel. Huo som vil / at de skulle sancke meget Honnig / oc legge mange Wnger paa / saa saae vel Salvie oc Isop hos Stockene / at de der aff kand drage : siger *constantinus*.

End een maade vil jeg her vnder skrifve / huorledes mand sielff kand / wden Bie oc sverme forarbeide sig dennom. Hvilcke Form oc Maade af *Democrito*⁶⁴ oc *Varrone*⁶⁵ er antegnedt. Det staar til forsøgelse huad sandt er.

Lad dig bygge et Hus / som kand wdi Højligheden oc Bredden vere lige / hen ved 10 Alnebog⁶⁶ / med lige oc jefne wegge. Der paa gjør en Dør oc fire Vinduer / et Vindue paa huer Veg. Wdi dette Hus før ind en Tyr eller Stud / som kand vere 30 Maaneder gammel / oc vel sund / feed oc til pasz. Der effter / bestil nogle wnge Karle som her inde kand slaae den Stud med stercke Knipler / saa hart oc saar at hand døer der aff / (dog ickon sacte i første) oc Beenene med Kød det bliffue knusede. See oc vel til / at der bliffuer gandske intet aff Blodet inde i Husedt hosz hannem: thi aff Blodet bliffuer ingen Bier. Saa tilig som Studen / eller Tyren / er død / saa lad tilstoppe alle de Huler som er paa hans Liff / Øjen / Mund / Nesebor / Ørne / affter til / oc wnder som Vandet haffver sit Lob / med smucke huide Klude / som wdi varm Beg ere idybbede. Dernest / saa gjør et Strøelse aff Timian / oc leg Studen eller Tyren paa / med alle sine fire beene vendt op adt. Gack saa wdaff Husedt / oc luck tet til alle Vinduer oc Dørren: stryg tet til alle vegne paa Døren / Vinduene oc alle Refver med sei Leer / saa der kommer intet Veer ind. Wdi den tredie Wge skal mand igien oplade det altsammen / at Liusz oc reen Lufft kand indkomme. Hvis Luften oc Vinden er forsterck / saa skal mand tette det Vindue som Vinden staar ind adt. Men seer mand nu at Materien er blefven lefvendes / oc nu hafver Lufft noch / saa skal mand atter tilslutte oc bestryge tet med Leer som tilforn. Effter 10 Dage / saa lad det atter op / saa finder du mange Biesverme siddendes offver hin anden / oc wdaff Studen finder du intet meere / end Hornene / Benene oc Haarene. Mand siger / at Kongen fødes wdaff Hiernen / oc de andre Bier wdaff Kød det. Wdaff Margen kommer vel Konninger / men de wdaff Hiernen beholde Regementet⁶⁷. Dette maa nu vere om Bienis Fødsel / Kydskhed oc Afhollenhed.

Bienis Retferdighed sees wdaff den *observantz*⁶⁸ oc Tienistactighed / som de deris Herre oc Konning / Visen / gifver oc beviser. Thi / de icke alene alle er samdrectige indbiurdis mellom hin anden / naar Visen er vel til pasz (som *Virgilius*⁶⁹ siger: *Rege incolumi mens omnibus una est Amisso rupere fidem*. Det er: Om Konningen eller Visen hosz Biene er fridsk oc sund: saa haffve de alle it endrectigt⁷⁰ Sind oc Mod: Er hand borte fraa dennom / saa

63 erfame

64 Democritos (ca. 460 – 370 f.v.t.) græsk filosof, fremsatte bl.a. en lære om atomerne som udelelige og evige småpartikler.

65 Varro. Nævnt tidligere i 4. Capittel

66 10 Alnebog = ca 6 m

67 læs om svirrefluer og myten bagest i dokumentet

68 dette at overholde en regel eller lov

69 Vergil: (70 - 19 f.v.t.) Publius Vergilius Maro, romersk digter

70 fuldt ud enigt

holde de ingen farfve⁷¹ men bryder all troe oc loffve) men end ocsaa holde hannom i stor Act oc Ere / effterfølge hannom som Svenne sin Herre / hafve flittig varetect paa hannom. *Plinius* skriffver wdi sin 11 Bogs 17 Capittel: Hans Folck beviser hannom (siger *Plinius* om Biene oc Visen) en offvermaades Lydighed. Den gandske hob oc svarm / henger sig om kring hannom / som en fast Vold oc Mur at bebebne hannom / oc ej tilsteder at hand for nogen maa komme til siune. Al den Tid oc Stund de andre ere wde at arbeide / daa gaar hand om inde i Stocken / som den der skynder paa at arbeide: dog hand er selff frie oc ledig. De ere alle om hannom / som noge Draventer eller Vectere. Naar hand gifver sig wd /daa er en hver deris største Lyst oc Arbeid / at de kunde vere hannem nest. Item/ tretner hand / daa føre de andre hannom paa deris Skuldre oc Rygge: er hand nogen steds faren vild / daa lucte de hannom op igien: Huor hand setter sig / der slaae alle de andre deris Leir. Item / huad Retferdighed de holde mod deris Herre Konning / gifver icke aleniste tilkiende den sorg de ber for hannom om hand blifver borte: men end ocsaa / at de alle sette deris Liff i fare for hans ene skyld. Aarsagen hvorfor de beviser deris Herre saadan Tienistactighed / fører *Aristoteles* ey hen til hans Majestet oc Veldighed / men til hans egentlig Natur. Thi hand er som en Mand / oc alle de andre Bier som Qvinder. Derfor hvis de hannom ey hafde / saa var det met alle de andre forlorne verck. Derfor saa elske de hannom som deris trogifne ecte Mand.

For det Sidste om deris Styrcke: daa ere de her wdi saa frimodige / at de icke spare deris eget Liff / men friligen gifue sig aff all Styrcke oc mact mod deris Fiender / saa at de før skulle sette Lifvet til / end at de skulle giffve taftt.

Det 9 Capittel. Hvorledes Honningen skulle tages fra Biene.

WDi dette Capittel skal actes fire Stycker. 1 Redskab eller Instrumentet at tage Honningen fraa dennom medt / som er it Træ eller Jern temmeligt langt / oc paa den yderste ende giort som en Skomagers skaffue⁷² eller it Tørrejern⁷³ / dog bøjet ned paa Skafftet oc det Bredejern trindbøjet. Saa der med kand Honningen eller Honningkagerne affskieris / wdrages eller wdskrabes.

2. Tegen huor aff mand kandt kiende naar Honningen skal tagis fraa / er: naar Stockene ere fulde / oc Biene inde brumle oc storme / oc Kagerne Siunis at vere offver tagt medt Honninghinde. Somme meene oc at mand skulle ickon tage de Nie Parter fraa dem / oc lade dem beholde den Tiende Part. Thi der som mand tager det alt / da var befrøctendis at Biene skulle wndfly.

3. Maaden at wdtage Honningen medt er denne. At mand skal wdi Droppe thal offverdyste Biene med Wandt lige som det Reg= nede / saa at de kandt fly wdt til den yderste ende i Stocken / dernest

⁷¹ farve i overført betydning, undsiger sit hidtidige tilhørsforhold, skifter politisk farve.

⁷² skomagerkniv til at skærfe læderet med. Langt smalt og tyndt jern med skråt skær i den ene ende

⁷³ sandsynligvis sammenligning med et jern til at skære tørv med.

giøre Røg ind til dennom aff *Galbano*⁷⁴ (som findes paa Apotheckerne) eller aff tør Kalffve eller Koemøg. Thi huis di ey tilforn ville flye fra Honnigen: Saa flye de da fraa denne onde Luct / hen i den fremmeste Ende af Stocken / jaa een Part henger rundt ocsaa wden Stocken / *Plinius* giffver oc det samme med *Columella* tilkiende.

4. Tiden naar det skal tages fra. *Virgilius* medt *Aristotele* meener / at det skal ickon tvende gange om Aaret tages fraa / som er om Høsten oc Vaaren. Men *Varro* oc *Plinius* dømme at dennom skal Honnigen fraa tagis tre ganger om Aaret / som er wdi May=Maanet. 1. Den 30 Dag efter de hafve svermit (her aff kand vi dømme / at de langt føre sverme wdi de varme Lande som *Plinius* oc *Varro* haffve veret / end hos oss. Thi der / siger de / skal mand tage det fraa wdi May=Maanet / oc daa skulle Biene hafve svermet 30 Dage tilforn / hvilcket skulle veret sidst wdi *Martio*, eller først in *Aprili*. Men her wdi vore Lande / sverme de icke før end sidst wdi *Majo* eller først i *Junio*). Dernest / Sommer Honningen tages fraa ved den 13 eller 14 *Julij*: nemlig 30 Dage effter Solhverff / som skeer den 12 eller 13 *Junij*⁷⁵. Den tridie gang hen ved den 13 eller 14 *Novembris*. Men Bønder / som i Skaane med Bie omgaaes / oc de som Bie best lykkes med / tage gemeinlig een gang honningen fra dennem om Aaret / som er / først om Vaaren. Thi naar de ere offverfødt om Vjnteren / oc daa om effterkommendis Vaar haffve flux Honning til offverlob / Saa kand daa vel den største part aff saadan offverlob dennem frjliggen fraatages. Oc saa ere de siden saa meget disz villigere at sancke meere om tilkommendis Sommer / naar Stockene er dennom rumme oc ledig for; dog nogle tage 2 ganger.

Enddog jeg nu korteligen haffver vdi dette Capittel forgifven om Tjden oc maaden / naar oc ved hvad Maade Honningen skal fraatagis: Saa vil jeg alligevel endnu vnderskrifve *Constantini* meening om samme Stycker.

**Constantini IV⁷⁶. Meening / Hvorledis
mand skal beskære Biestockene. Som var
til ved 680 Aar effter Christj Fød=
sel.**

DEn beste oc beqvemeste Tid at beskiere Stockene / er vdi Majmaaneds begyndelse: Den anden naar Vjndruerne ere tjdige: Den tredie mit vdi Octobri. Mand kand icke lige bestemte dage forskriffve / men mand maa see naar Kagene ere fulde. Naar mand skier for megit fra dennem saa bliffve de wvillige / oc æde op det offverblefne / oc siden døe aff Hunger. Derfor vdi Vaar oc Sommer / skal mand lade dennem beholde den tiende part aff Honnigen. Men om Vinteren skal mand icke tage meer fra dennom end den tredie deel oc lade dennom beholde de 2 parter. Saa bliffve de vel til freds oc hafve spjse nok.

74 galbanum, indtørret mælkesaft af planten ferula galbaniflua, anv. dels (bibelsk) som vellugtende stof, dels som lægemiddel, tag dig vellugtende urter, stakten og onyx og galbane. 2. Mosebog 30.34.

75 datoerne er efter den julianske kalender. Den gregorianske blev indført i Danmark i år 1700, idet man efter den 18. februar lod følge den 1. marts.

76 byzantinsk kejser, men hvorledes han har med bier at gøre, har det ikke været muligt at opspore.

Naar mand vil beskiere, saa skal mand Ryge vnder dennom om de ere i Kuber / eller bag til om de ere i Stocke / med tør Koemyg oc der med driffve dem alle til it sted.

Huo der omgaas med Bier / hand skal bestryge sine Hender med vild Katteostsaft / saa stinge ey Bier hannom: Eller tag *Fenum Grecum* Grieckisk-Høe / stød det til Meel / tag der til vild Katteost=Safft / oc lidet Olje / rør det vnder hin anden / indtil saa lenge det bliffver tyck som Honnig / der med bestryg Hender oc Ansiet / oc anden stedtz huor bart er: Tag oc lidet der aff i Munden oc blesz en gang eller Fire ind paa Biene. Dernest tag en Potte med gloende Kull / leg tør Koemøg der paa oc still det for Indgangen / lad Røgen gaa op i Kurfven eller Stocken: siden tag Potten hen / oc berøg dennom oc wden paa / skier saa Honnigen aff / som sagt er.

Det beste Honnig er gennem skinnendis / oc guld farffve / oc glat naar mand tager der paa: Naar mandt tager det / saa er det seit oc henger aff hin anden som en slet Traa der er wden Knuder. Dette maa mand friligen ede raat. Men det onde Honnig skal siudes oc skummes: saa bliffver det oc got.

Det 10. Capitel. Om Bienis Forkren= ckelsze.

BJene Forkrenckes i Trende Maader
1 Naar de Sticke brodden bort. 2 Naar dennom fattis Honnig. 3 Naar dennom nogen Siugdum til kommer.

Til det første : Bierne forkrenckis oc døe / naar de sticke deris brodt bort: Aarsagen er: Naar de sticke / daa henger gierne Indvollen ved Broden / oc Bierne wndkomme icke / medt mindre endt de maa lade indvollen medt Brodden til bage igien efter sig. Oc huorledes skulle det Diur kunde bliffve vidt / som haffver mist sin Indvold?

Til det andet: Naar dennom skeer af skadelige Diur nogen forfang paa deris Honnig / da forkrenckis oc Biene / oc legges øde. Sadane Diur er

1. Et slags skadelige Firben medt skinnindis Pricker paa: Om huilcke før er rørt.

2. Siridzer: eller Forekyllinger / i Judland kallis Offventider eller Offven Fluor: paa Tydske Heymken / oder Grillen⁷⁷.

3. Hveffser / Brimser oc Humbler⁷⁸ / huilcke Humler oc vel sette Kager bode for sig sielfuer / oc med biene / dog sette de enten lidet eller intet Honnig. Findis der oc nogle store Bie i Stockene / som ere aldellis wduelige oc forthere de Duelligis Arbeidt / dem⁷⁹ kandt du saaledes fordrifve:

Om en sildig Afften / tag Tecket aff Kurffven / oc veede dennom vel medt Vandt / at Vandet staar her alle vegne omkring oc tecke saa Kurfven til igien. Om Morgenen saa tag op igien / saa finder du alle Humblene hengendes vidt Tecket: thi de ere gaaen hen effter Vand. (effterdi de actet at følde sig med Honningen, daa blifve de flux heede oc tørstige). Siden mot du gøre med dennom huad du

⁷⁷ Alle nævnte ord betyder fårekylinger.

⁷⁸ Ordet med og uden b blev brugt dengang både om humlebier og droner

⁷⁹ Ja, ud med dem, de dovendidrikker til droner ☺

vilt / saa at der ingen wndkommer. De ere større end Biene / hafve oc ingen Brod / oc er altid i Biekurfven aldelis wnøttige.

4. Orme som voxer oc fødis aff gamble Raadne Tre: Huilcket er vel at mercke / at Biestockene ere icke formegit ormestungne oc orme edne.

5. Edderkopper / naar de faa offverhaandt oc vefve formegit aff deris Spindelvefve / da døde de Biene paa det sidste.

6. Et slags smaa Fugle⁸⁰ som lade sig giene tilsuene mod Lius oc Ild / *Papiliones* kaldit paa Latine / Disze ere oc megit skadelige. Thi de icke aleniste forthære Voxen / men end ocsaa lader inde i Stocken effter sig deris Skarn / hvor wdaff smaa Orme fødis som legge oc Biene øde.

7. Torbijster eller Torbagge / *Scarabei* kaldit.

Det 11. Capittel. Om Biernis Siugdøm.

Arsagen til Biernis Siugdøm som dennom paa komme / er wdaff den første Føde oc Wnderholdning som de samle først om Vaaren ind. Thi de da / som om Vinteren haffue lid Hunger / ere saa graadige offver de grønne Wrter / at de fortære alt huis forekommer / saa snart det dennom er skadeligt / saa som det dennom kunde vere gafnligt: oc naar de fortære saadanne Wrter (som er *Esula*⁸¹ / Volffsmelck paa Tydsk kaldet / oc voxer blandt Korn) til ofverflodighed, daa faa Biene bugløb der af / oc snarligen døde; wden der føris Raadt til i tide.

Tegen paa huilcke de kunde kiendes / om saadan Kranckhed ere blant dennom / ere

1. Deris rette Naturlig Farfves forvandling.
2. De ere slemme oc magre.
3. Naar de døde beris mange wden for Hulet.
4. Naar de ere inden for bedrøffvit oc enten thie aldelis stille / eller hafve anden wsedvanlig Snur oc Liudt.

Det 12. oc Sidste Capittel. Raad oc Lægedøm mod Biernis Forkrenckelsze.

Efterdi at Biene wdi tre maader forkrenckis oc forderfvis som sagt er: er fordi ocsaa trede slags Lægdøm som brugis skal: huer Lægdøm eller Raadt mod hver Forkrenckelighed.

Først / naar Biene sticke / daa er ingen raadt til Liffvet / med mindre endt broden med Bienis Indvoldt kand gandske oc heel wdtages.

Dernest naar Biene skier nogen affbreck paa deris Honnig aff skadelige Diur / daa skal brugis disze Raadt

1. Naar Honnig skal fraa tages om Høsten / daa skulde de lade dennom beholde de tu Parter / oc maa enten tage fra dem den tridie

⁸⁰ Ordet bruges også om flyvende insekter, dvs her er der tale om voksmøl.

⁸¹ Vortemælk (*euphorbia esula*)

Part: eller oc lade dem beholde det altsammen til Vinter Føde.

2. Huad smaa Fule eller smaa Orme oc skadelige Diur som ere i Stockene / skulle dødis oc øddeleggis: oc all deris med følgende Fædre⁸² / Dræck⁸³ / Indvold / oc gandske *Corpus*⁸⁴ wdføris.

3. Om Voren oc Sommeren skulle saadanne Stocke hafues flittige indseende til / hver Maanet tre ganger / oc vindskibelig⁸⁵ røctis.

4. Skadelige oc forderffvede Stocke / skulle slet⁸⁶ borttages oc wndryckes.

5. Met fersck rindendis Vandt skulle de kølnis oc offver dystis⁸⁷.

6. Skulle de med Figen eller Honnig Vandt wnderholdis oc bespises.

For det Sidste mod Bienis Kranckhedt oc Siugdom ere disze raadt.

1. *Galbani* Røg til dennom.

2. Honnig med tørre Roser eller støt galla⁸⁸ blandit / oc i Rørstraae indlat. (Men dette Raadt tien icke her: Fordi saa her ere icke saa store Rørstraa som wdi Italien / hvor adt de ere saa store at mandt kand rumt sticke der wdi en Tommel Finger: Men her ere de ey saa store at en Bie kunde der ind krybe)

3. Gallas⁸⁹ støt til Pulver.

4. Tørre Roser oc støtte⁹⁰.

5. Vjn soden⁹¹ ind paa den tridie deel.

6. Thymian.

7. Agerun⁹² / (*Centavreum* / paa Tydsk Tawsent Gulden kaldet.)

Om nogen wdaff disze fem Sidste slags blandes med Honnig Vandt / oc de dette fortære/ daa kunde de bliffve vedt.

Hvo Lyst hafver til at læse meere om bier / da hafver Johannes Colerus her om skrefvet en skøn lang Tractat wdi sit Calendario Oeconomico⁹³ i den XIII Bog / fra det CXII Capittel / indtil enden af samme bog / er 36 Capitler: Hvort jeg vil hafve Læseren henviist. Oc her med ende denne Tractat.

*****

82 fjer

83 skarn, snavs, skidt

84 legeme, krop

85 omhyggeligt, grundigt

86 kan betyde: aldeles, helt

87 stænkes

88 latin for galle, galæble. Knude- ell. kugleformet misdannelse på levende plantedele, fremkaldt f.eks. af galhvepsen eller af svampe. Hyppig på eg.

89 samme som 88 i den latinske flertalsform

90 forældet botanisk udtryk for dele på planten, som man mente afstivede og bar andre plantedele, og dette kunne inkludere bløsterblade, frugtknude mm.

91 kogt

92 Tusindgylden

93 et tysk værk

Om svirrefluer og bier

Det, der har givet anledning til myten, om at man kan skaffe sig bier ved at slagte en okse og lade den rådne, som det er beskrevet i »Det 8. Capittel«, er dronefluens (*Eristalis tenax*) slående lighed med honningbien og især en drone både i udseende og flugt.

Den er meget almindelig og lever vidt udbredt i kolde såvel som varme egne af kloden. Den kan træffes flyvende fra marts til december i haver, hegn, skove, plantager, klitter og heder. Forårspopulationen er ret lille.

De fleste kommer trækkende hertil i juni og juli, således at populationen er størst i august og hen på efteråret.

Dronefluen hører til svirrefluerne, hvoraf de bedst kendte nok er de gedehamslignende fluer, der kan stå helt stille i flugten, men som pludselig svinger ud til en ny position. Disse gedehamslignende svirrefluers larver lever af bladlus og er dermed særdeles nyttige.

I øvrigt er der alene her i Danmark op til 270 kendte arter af svirrefluer, som lever af blomsters nektar og pollen, og dermed er de gode bestøvere.

Dronefluen larver lever i et for os ulækkert miljø som f. eks. i kloakvand, forurenede pytter fra møddinger og gylletanke men også i vandansamlinger i fodertrug og forrådnende træ, kort og godt, i vand forurenede af organisk materiale, som de lever af.

I forurenede vandløb og søer hæmmer de udviklingen af sygdomsfremkaldende bakterier og forbedrer dermed området sanitære forhold.

Dronefluens larver kaldes rottehalelarver på grund af det op til 10 cm lange teleskopagtige og halelignende ånderør med hvilket de kan nå op til overfladen af det iltfattige vand og få luft. Rottehalelarver afslører sig i det grumsede vand ved at ånderøret, som har fine fjeragtige hår på enden, får vandets overflade til at danne en lille bule. Når de skal forpuppe sig kravler de op til et nogenlunde tørt sted undertiden i forstuer, kældernedgange og lignende. Puppen, som er langagtig ægformet og grå/brun, har stadig det halelignende vedhæng og får dermed en vis lighed med rotter i miniaturestørrelse, hvorfra de har deres navn.

Dronefluens larver er også fundet i ådsler, specielt i sådanne, som har ligget i meget fugtige områder.

Der er ikke tale om at, dronefluelarverne lever af ådslet som sådan, men de ernærer sig af den bakteriesuppe, som samles i større ådsler, f.eks. i bughule eller brystkasse.

Når de så klækkes via puppestadiet kan de ligesom fra mødding- og gyllepytter optræde i store mængder.

Herfra stammer den oldgamle myte, som var kendt helt tilbage i det gamle Egypten, og som bl.a. er blevet videreført af de antikke forfattere som f. eks. Varro og Democritos.

Årsagen til myten blev først opklaret omkring 1880.

Kilder:

»Vilde dyr i hus og hjem«, 1999, GYLDENDAL, (Tidligere GAD's forlag),
»Danmarks Svirrefluer« af Ernst Torp, 1994, Apollo Books,
samt venligt svar fra associate professor Thomas Pape, Zoologisk Museum, København på forespørgsel over internettet.

Om tractatens forfatter.

Forfatteren er utvivlsomt udgiveren og magister Niels Michelsen Aalborg selv, som påvist af kultursociolog Bjørn Andersen ud fra kalenderens udgivelsesår og magisterens år som præst i Skåne, der er overensstemmende med de 42 år nævnt i forfatterens »Til Læseren«.

Man kan få indtrykket af, at forfatteren havde større kendskab til latin, tysk og antikkens forfattere end til praktisk biavl.

Men man må ikke tage fejl af ham. Han var en lærd mand, der søgte til de tilgængelige videnskabelige kilder, der var til rådighed dengang. Han var en flittig skribent af litteratur af højst forskellig art bl.a. økonomi, herunder regnedes biavl, som op gennem middelalderen og senere regnedes for en meget vigtig syssel.

Usædvanligt dengang var, at han skrev om disse emner på dansk. Han var præst og provst forskellige steder, om end med et afbræk i karrieren, idet han grundløst på baggrund af en teologisk afhandling blev anset for kætter af den lutherske teologi. Hans kendskab til biavl stammer sandsynligvis fra agerbruget drevet fra præstegården, som det var sædvane på den tid.

Han har søgt de bedste kilder til viden om bier, som var tilgængelig på den tid, idet antikkens forfattere af værker bl.a. om landbrug, naturvidenskab og økonomi var i høj kurs og regnedes for autoriteter.

I virkeligheden fortjener han agtelse på linie med vore dages konsulenter, der ligeledes øser af den tilgængelige viden.

Lidt om hans navn

Niels Michelsen Aalborg

Således blev hans navn trykt på hans tid i det gotiske frakturskriftsnit. Transskriptionen gennem tiden af frakturskriftsnittet til vor tids almindelige anvendte skriftsnit, kaldet antikva, har givet forskellige resultater, så endelsen i Michelsen nu kan findes i forskellige variationer: Michelsen, - ssøn og -zøn. Tillige findes også Mikkelsen.

I bibliotekernes søgetjeneste bibliotek.dk kan man mest praktisk anvende søgeformen Aalborg Niels Mi?, hvorefter man klikker på ”Slå forfatternavn op i register”. Dette giver søgemulighederne efter den litteratur af ham, som er tilgængelig på forskellige biblioteker.

I denne udgave er valgt Michelsen, som er den nutidige form, der kommer nærmest hans egen version af navnet.

Efterskrift

Ordforklaringerne i fodnoterne er for en stor del fra »Ordbog over det danske Sprog« (ODS), der dækker det danske sprog fra 1700 til ca 1950, og som i november 2005 blev lagt på internettet med koden: <http://ordnet.dk/ods>

Her skal man undertiden gætte sig til det rette søgeord. Et eksempel er Quade, som ikke findes, men staver man det Kvade, får man en forklaring, som interessant nok indeholder den ældre stavform Qvade, og da v og u dengang anvendtes i flæng, har man således den rette forklaring.

Der er endvidere anvendt Otto Kalkers »Ordbog til det ældre danske sprog«, som dækker sproget 1300 - 1700, men også her gælder det, at der undertiden skal gættes på den rette staveform.

Ordbogen kan findes på <http://www.hist.uib.no/kalkar/>

-oOo-

Spørgsmål og forslag til ændringer i tekst og forklaringer modtages gerne på:

gunnarht@get2net.dk